

NAŠA SITUACIJA KAO MJESTO EVANGELIZACIJE

Dr Ratko PERIĆ

Uočavajući razvoj i zahtjeve čovječanstva i uviđajući jasnije svoju poslanstvenu ulogu na zemlji, Katolička Crkva smatra da je evangelizacija suvremenog svijeta ne samo jedna od njezinih preokupacija, već i njezin osnovni i bitni zadatak. Prvi njezini članovi, apostoli, primili su i na svoje nasljednike prenijeli Kristovo ovlaštenje i zaduženje da idu po svem svijetu i čine njegovim učenicima sve narode (usp. Mt 28, 19). Crkva je od samoga početka svoje opstojnosti bila toga svjesna i kroz skoro dvotisućnu povijest ostala vjerna svojoj glavnoj djelatnosti. Istina, uočljivi učinak te unutarnje svijesti i vanjske zauzetosti nije bio svugdje i svagda jednako plodovit, i to ne samo zbog mjesnih okolnosti u koje se Poruka trebala usaditi, već i zbog različite stupnjevitosti evangelizatorove svijesti i spoznaje s obzirom na prijeku potrebitost misijske aktivnosti u cilju vječnoga spasa ljudi. Crkva je u biti misijska, evangelizatorska.¹ I što više stječe uvid u samu sebe i u svoj odnos prema svijetu, to postaje svjesnija svog poslanja onima koji još nisu čuli Radosnu vijest spasenja, tj. cjelovita čovjekova oslobođenja i dovršenja. Danas se nalazimo u takvim uvjetima u kojima evangelizacijska samosvijest Crkve postaje *izraziti znak našega vremena*. Stoga je posve razložno sazivanje Biskupske Sinode u Rimu (27. IX — 26. X 1974), na kojoj se raspravljalo pitanje evangelizacije modernog čovječanstva,² kao što je sasvim potrebno podržavanje misijske baklje koja se rasplamsava novim poticanjima u sveopćoj Crkvi.

I. Kratak pogled u domaću povijest

1. *Kristalizacija*. U ovom našem balkanskom bazenu evanđeoska je riječ odjeknula u prvim stoljećima svoje pojavnosti. Već početkom IV st. kršćanska je religija, zahvaljujući rimskim carevima, dobila pravo javnosti te se tako mogla širiti do krajnjih granica carstva. U vrijeme seobe naroda Zapadno je rimsko carstvo propalo, a Crkvu je zahvatila dosta teška kriza. No, znajući da nije vezana uz određene državne

¹ Usp. *Ad Gentes divinitus*, 1, 35.

² Dnevnik Sinode pratile su naše kat. novine *Glas Koncila*, a Dokumentaciju Sinode: *Deklaracija sinodalnih otaca, Zaključni govor pape Pavla VI. na Sinodi Biskupa, i Apel Sinode o pravima čovjeka i pomirenju* objavilo je *Svjedočenje*, KS, Zagreb, 98/174, str. 1—13.

sustave, već da je poslana ljudima, ona se uspješno počela snalaziti u novim prilikama, otvarajući evangelizacijske postaje među novim narodima koji su se granali po Evropi. Kao i većina današnjih evropskih naroda, i naši su slavenski pređi bili pokrštavani i pokršćanjeni više u skupinama negoli pojedinačno. Zajedno s prenošenjem pismenosti i kulture i s otkrivanjem i prihvaćanjem vrednota u čovjeku, kršćanstvo se širilo i ukorjenjivalo na ovome tlu tako da danas obuhvaća veliku većinu pučanstva.

2. *Razdoblje islamizacije.* Ovaj naš slavenski jug, na kojem su njegovi stanovnici prihvatili Veselu poruku spasa, bio je u posebnim povijesnim odlomcima izložen i utjecajima nekršćanskih osvajačkih naroda koji su isto tako imali značajan uspjeh u društvenom i u religioznom pogledu. Misionari i papini poslanici, upućivani iz Rima bosanskim bogumilima prije dolaska Turaka, nisu postigli željene rezultate, te se općenito drži da je dobar dio bogumilskih vjernika i katolika od XV stoljeća nadalje, iz raznih motiva, primio novonadošlu religiju islam. Osmanlijsko carstvo, koje se u našim stranama zadržalo puna četiri stoljeća, vidno je uspjelo u islamiziranju domaćeg stanovništva. U XVII st. kada su naši kršćanski vjernici bili podvrgnuti duhu muslimanstva, u Rimu je osnovana Kongregacija za širenje vjere (1622. g.) u onim područjima gdje nije bilo kršćanstva ili gdje je ono bilo osobito ugroženo. Naše pokrajine koje su bile pod turskom svjetovnom vlašću potpale su pod djelokrug Kongregacije de propaganda fide. (Kratki period u povijesti domaće Crkve Bosna i Hercegovina, u kojima se nalaze najjače skupine muslimanskih vjernika, bile su — nakon uspostave redovite crkvene hijerarhije u BiH, 1881. do 1927. g. — izuzete ispod ovlasti Propagande).

Koliko je god naša Crkva bila pritisnuta i svjesna teškog stanja u kojem se nalazila, očekivali bismo ipak bolji ishod u utvrđivanju vjernika u vjeri i Evanđelju. Nećemo biti daleko od povijesne istine ako ustvrdimo da je i naša neprobuđena odgovornost prouzrokovala u određenom smislu postojeće posljedice. Jer, dok se stanoviti krugovi u područjima domovinske Crkve ponose krvlju svojih članova, prolivenom za vjeru i narod, ne bi bilo zgoroga imati na pameti činjenicu da bi se možda situacija i drugačije odvijala i danas na kršćanskoj karti drukčije izgledala da je bilo više evandeoske širine, međusobne sloge i zajedničkog nastojanja unutar naših vjerničkih redova. Ne možemo suvremenim metrom mjeriti ondašnje stanje, ali zato možemo otvoriti oči i dati se poučiti višestoljetnim crkvenim iskustvom. Evangelizacijska svijest i djelatnost u našim zemljama kao da se tijekom vremena uljuljavala, a ne budila. Dapače, davali smo i danas dajemo misionare i misionarke za daleke krajeve Zemlje, a čini se da smo se pomirili s domaćim stanjem.

3. *Pojava ateizma.* Danas je u teologiji vrlo nazočna i biblijska i crkvenopredajna misao da sve dotle dok se prihvaća vjera u Boga — Stvoritelja i Suca — ne ukazuju se neprebrodive poteškoće s obzirom na spasenje pripadnika različitih religija. Ali kršćanstvo vidi ozbiljne izazove kad u određenim društvenim sredinama niče spontani, ili još izazovnije, organizacijski pokret ateizma koji mijenja i razara temeljne religiozne vrijednosti. Posljedice toga povijesnog procesa koji se u nas u širem opsegu pojavio prije nekoliko desetljeća postaju upadne i opasne

po samu misionarsku djelatnost Crkve upravo zato što su izrasle iz svjesne i sustavne nakane i želje da se likvidiraju religiozne stečevine duše i kulture, kao čovjekovo otuđenje. I čini nam se ovo: kao što su naši narodi nekada prihvaćali kršćansku poruku spasa u skupinama, tako su i danas naši ljudi masovno podložni utjecaju vjerskog ravnodušja i bezvjerskog duha.

Nekršćani i ne-vjernici koji nas okružuju daju nam pobudu da se upitamo kako je zapravo Evanđelje odjelotvoreno u našim narodima koji se ponose kršćanskim imenom; u kojoj je mjeri uvriježeno u nama samima; da vidimo što možemo čuti i naučiti od drugih, ali i što možemo prenijeti drugima.

II. Povod raspravama o evangelizaciji unutar domaćih kulturnih strujnica

1. *Evangelizacija kao predmet naših studija.* O temi evangelizacije općenito u nas se počelo opširnije govoriti i pisati tek u zadnje vrijeme, nakon 2. vatikanskog sabora.³ Neposredan povod intenzivnijem zanimanju pružila su pitanja o Evangelizaciji suvremenog svijeta, upućena od Tajništva Sinode svim Biskupskim Konferencijama u Katoličkoj Crkvi. Tom prilikom kod nas je objavljeno nekoliko vrijednih članaka sa zapaženim razmišljanjima, određenim naglašenim problemima i ukazanim putovima za promicanje Evanđelja.⁴ Iako su to sastavi pisani na razini opće Crkve, nema ipak sumnje da je sve misleno i iskazivano ne isključujući i naše religiozno-kulturne uvjete. Ti više teološki pogledi i teoretska razglabanja značajan su doprinos evangelizaciji, a još su značajniji poticaj i ohrabrenje da ne stanemo već da se zauzetije dadnemo na taj pothvat. Svi oni koji su se doticali domaćega područja s misijskog motrišta uvidjeli su da nije odveć zahvalan posao raspravljati o evangelizaciji u našim konkretnim okolnostima. Takav proučavatelj, koji se ne želi odreći svoga kršćanskog uvjerenja, a htio bi biti shvaćen od drugih, u opasnosti je da se jednim učini nedovoljno kritičnim prema vlastitoj vjeri i Crkvi, a drugima previše populistivim prema neevangeliziranim krugovima. Usprkos takvu riziku, željeli bismo upozoriti na stanovite izazove i šanse koje se nude u našoj sredini s obzirom na evangelizaciju.

U okviru ove teme trebalo bi prikazati kakvo je opće stanje u kojem se nalazi naš čovjek; kakve su raznolikosti i složenosti u smislu prihvaćanja životne ljestvice vrednota; što je u skladu ili barem spojivo s evanđeoskom porukom u našem okolišu i ljudima; u kojoj je mjeri poruka dobrodošla ili čak potrebna onima koji su za nju doznali? Napominjemo da se ovdje pretpostavljaju kao poznata opća načela misijskog djelovanja, izložena i obrazložena u koncilskim dokumentima.⁵ Isto se

³ Usp. Ž. KUSTIĆ, *Zakon svake evangelizacije*, u *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 38/1968, str. 49–58; T. SAGI BUNIC, *Ali drugog puta nema*, KS, Zagreb, 1969, str. 283–293.

⁴ Usp. D. ŠIMUNDŽA, *Problemi evangelizacije*, u *Crkva u svijetu*, Split, 1/1974, str. 1–5; C. TOMIĆ, *Jesu li još potrebne misije i misionari?* Ondje, str. 15–18; R. BRAJČIĆ, *Neki problemi evangelizacije*, u *Obnovljeni život*, Zagreb, 3/1974, str. 205–221. T. SAGI BUNIC, *Problemi evangelizacije u našim uvjetima*, u *Svjedočenje*, 97/1974;

Zahvaljujući dobrohotnosti nadbiskupa F. Franića, bivšeg Predsjednika Katehetskog vijeća, imao sam pri ruci, izrađujući ovaj referat, i odgovore koje su neki od članova KV uputili predsjedništvu u povodu ankete o Evangelizaciji.

⁵ Usp. *Ad Gentes divinitus*, dekret o misijskoj djelatnosti Crkve.

w

tako smatra poznatom razlika između evangelizacije, misija i kristijanizacije s jedne strane i određenih pastoralnih djelatnosti usmjerenih na kršćane: propovijedanje, katehiziranje i ostale vrste unutarcrkvenog apostolata s druge strane. Sadržaj evangelizacije, tj. prenošenje suvremenom naraštaju poruke o Kristu: Bogu i čovjeku, o njegovu križu i slavi, smrti i uskrsnuću, i nastojanje da to ljudi egzistencijalno usvajaju također se pretpostavlja poznatim. U pitanju je dakle prouka terena i raspoloženja u odnosu na Evanđelje, ispitivanje suvremene situacije kao mjesta evangelizacije. U tu svrhu držimo korisnim iznijeti neke matične kulturne struje unutar kojih se odvija proces poevanđeljenja. U implantaciji Kristove Vesele vijesti u našu sredinu mogli bismo razlikovati dva osnovna mentaliteta ljudi: oni koji su *kršteni*, ali više uopće ne prakticiraju kršćanstva, i oni koji *nisu kršteni*; bilo da ispovijedaju drugu vjeru, *islam*, bilo da se proglašuju nevjernicima, *ateistima*. Ovdje ćemo imati u vidu više nekrštene osobe, negoli krštenike, iako i ovi, razumije se, dolaze u obzir.

2. *Naše prilike s odrazom na evangelizaciju.* U prikazivanju općih značajki našega vremena istaknuli bismo da je naš čovjek, kao i drugi stanovnici ovog kontinenta,⁶ pogođen dvostrukom pojavom: sekularizacijom i rurbanizacijom (rus-urbs), ali uz određene povijesne, mjesne i duhovne posebnosti.

— Pod sekularizacijom ili *posvjetovljenjem* razumijeva se čovjekov pokušaj da sa sebe svuče svaki suvišni nanos kako bi se osjećao razotudjenim u svome ljudskom dostojanstvu, znanosti, društvu, kulturi, pa čak i u religiji. Čovjek postaje sve više odrastao i autonoman. Oslobađa se svih natruha koje mu drugi usiljeno nameću ili podmeću sputavajući ga u njegovoj samostalnoj izražajnosti duha. Sebična obustava pretakanja vrednota u druge, koja je također nazočna i na međureligijskom polju,⁷ začahurenost u sebe, u svoju krv, pleme, vlast, provinciju, partiju, biskupiju, naciju ili bilo koju organizaciju, nemoć prihvatiti pozitivne elemente na čijoj se god strani našli i iz čije se god ruke ponudili, sve se više raspadaju i pretvaraju u potrebnu međusobnu otvorenost.

Kao popratna činjenica sekularizacije u nas sve više poprima ozbiljne razmjere pojava *marksizacije* koja kao svoju značajnu posljedicu uključuje ateizaciju društva. Unatoč čestom teoretskom uvjerenju da marksizam nije ateizam, ipak se u praksi, u masi, kojoj je teže dostupna Marxova filozofsko-ekonomska misao, ta dva pojma shvaćaju kao istoznačnice. Čini se da nositelji marksizma-ateizma osjećaju »imperativ savjesti«, bez obzira čime bio motiviran, da druge ateiziraju, raskršćane, razvjere, naglašavajući da je jedina mogućnost čovjekova ostvarenja pružena u okvirima od kolijevke do groba te da svako vjeronjanje izvan konkretnoga materijalnog svijeta ostaje obmana i otuđenje. Nerazmjer je u tome što vjersko gibanje u ovome društvu ima na raspolaganju riječ u bogoštovnim prostorijama u koje je jednim pristup praktično onemogućen (ako ne po zakonima, a ono barem po nepisanim stavovima), zatim religiozni tisak s određenim brojem časopisa i novina, sa skučenom mogućnošću prodaje i nedostatno razvije-

⁶ Zanimljiva zapažanja o značajkama današnjega čovjeka donio je u svome članku Dr. N. KLICAN, *Evangelizacija i suvremeni svijet*, *Svjedočenje*, 99/1974, str. 4—7.

⁷ Slična svjedočanstva mogu se naći i u spisima muslimanskih teologa koji opisuju svoju sredinu. Usp. H. H. ĐOZO, *Prijevod Kur'ana sa komentarom*, u *Glasnik Vrhovnog Islamskog Starješinstva*, u SFRJ, Sarajevo, 11—12/1974, str. 461—464.

nom čitateljskom svijesću, dok na drugoj strani ateizaciji mogu poslužiti sva sredstva zračnog i žičanog obavještanja. Ateizmu je na raspolaganju organizacijski sustav propagande, visokonakladno novinarstvo, dnevno i tjedno, tisuće kinodvorana i školskih prostora s osobama od kojih se izričito traži da budu širitelji ateističkog duha. I kad mi kršćani ne bismo bili uvjereni da je Radosna vijest kvasac, kojega i mala količina svojom snagom može proniknuti masu tijesta, možda bi nas ovo uspoređivanje posve obeshrabrilo. Pojava ateizacije postaje osobito provokativna kad iz područja sekularizacije vodi u *sekularizam*: nametnuti rascjep između religije i života, prekid s religioznim osvjedočenjima kao religioznima: čovjek se postavlja kao apsolutna i isključiva vrednota.

U sklopu ovih procesa sve više dolazi do izražaja *kritička svijest* po kojoj je čovjek odgovoran pred sobom i pred drugima. Upravo stanovita povijesna neizvijenost i nepriznatost, toliki propali ili skriveni talenti, nemogućnost da se dođe do potpuna potvrđenja svoje osobne i zajedničke vlastitosti i cjeline uvjetovali su da se danas više nego ikada u prošlosti naših krajeva i ljudi osjeća stvarna potreba i pruža obećanje da se čovjek doživi kao čovjek: da ne sjedi neprestano pred ideološkim bukvarom ili se savija pod fizičkom palicom tuđinske ruke, ili da živi pod prijetnjom teške kazne zbog svoga slobodoumnog izraza bića. To ljudsko osvješćenje kojim se uviđa vlastito stanje ima svoj odbljesak i na religioznost ljudi, konkretno na kršćane i muslimane. Vjera preko religije, a obje zajedno kao bitne sastojnice čovjekove osobnosti, teže za svojim ostvarenjima. Ljudi žele svoju religioznost smjestiti na ispravno i čvrsto postolje. I nije nikakvo čudo da smo danas, unatoč raznovrsnim stisnućima s raznih strana — ili možda zahvaljujući njima — svjedoci vjerodostojnijeg procvata na religioznom području u našim narodima. Pa i ova evangelizacijska atmosfera može biti dio te opće religiozne probuđenosti.

Dok je na snazi proces posvjetovljenja u svome pozitivnom aspektu, proces koji ide za tim da u čovjeku otkrije njegove zakopane vrednote, i po kojem čovjek svjesno stoji *otvoren* za sve događaje i ljude koji ga opkoljuju, postoji objektivna šansa za primanje evanđeoske riječi. Dapače, svaki kulturni krug, obojen religiozno ili profano, svaka skupina i narod, vjernički ili bezbožnički, bez obzira na duhovni uzrast i osobno uvjerenje, otvarajući se kritički prema drugima u jasnoj svijesti da i drugi znaju, mogu i žele pridonijeti općem razvoju i dobrobiti čovjeka i naroda, upravljani su prema Evanđelju, jer ono pretpostavlja svaki zdravi humanizam svakoga čovjeka na svijetu. A autentična prosudbena svijest suvremenih ljudi unutar sekularizacijskog strujanja može samo dobro doći za evanđeosku poruku koja je eminentno *kritička stvarnost* u pojedincu i društvu, učinkovita previrnica u masi koja ide za vlastitim preobražajem.

— Kao drugu značajku našega vremena i sredine spomenuli smo *rurbanizaciju*. Proces općeraširen u svijetu, pa razumljivo i kod nas, potaknut industrijalizacijom, turizmom, utrkom za višim standardom života itd. Ovdje su za nas zanimljive dvije sredine: *seoska* odakle započinje i *gradska* gdje završava proces pogađanjenja.⁸ Seoske su sredine

⁸ Opsežan spektar problema u procesu migracije i mogućnost evangelizacije, odnosno katehizacije migranata prikazao je Lj. PLACKO, *Migracija i problem evangelizacije*, u *Obnovljeni život*, Zagreb, 4/1973, str. 352:263.

u nas dobroano označene upadljivom religijskom praksom i kršćanskog i muslimanskog vjerništva. U takvu ambijentu postoji želja da se sačuva što se očuvati dade: i tradicija, i običaji, i religija kao najmisteriozniji fenomen. Zato svaki jači novatorski udar uzdiže velike količine prašine.

Međutim, ljudi se danas sve više okupljaju oko svojih radnih poduzeća i industrijskih postrojenja da ekonomski bolje žive i kulturno se više uzdignu. Značajka je grada da on došljaka iz ruralne sredine nastoji raseljavati u svakom pogledu: kulturnom, tradicionalnom, religioznom. U ljudima se rastvaraju vrednote koje su na selima vrijedile i brižno se njegovale po zakonima mjesta. A takve osobe, kada dođu u grad gdje ih nitko ne prati, gdje su izuzete ispod oka i jezika okoline, spremne su i sklone okaniti se svega seoskoga načina života, među ostalima i religiozne prakse, ako je to zaista bilo iz obične navike sela. Očekivali bismo da osobe i obitelji koje smo na selu smatrali religiozno odgojenima budu misionarski pokretači u novim sredinama. A više se puta događa da i oni tvore »*pigram massam*« koju gradska bujica ljulja kako hoće, i da su potrebni ispravnih religioznih usmjeravanja i duboke evangelizacije.

Ne bismo mogli reći da se kod nas duhovna žarišta u potpunosti poklapaju s modernim selidbenim centrima. Npr. mnoge župe Crnogorskog i Hrvatskog primorja imaju priličan broj katoličkih svećenika za šačice vjernika praktikanata, dok se skupine ljudi sa sela doseljuju u gradove i predgrađa, te se religiozno teško snalaze jer nema dovoljno ni župa ni župnika. Što možemo u tim novoosnovanim naseobinama učiniti svim ljudima bez razlike? Što Crkva može poduzeti da izvrši svoju izvornu misiju?

Kao što je obilježba sekularizacije kritičnost, tako je, mogli bismo reći, oznaka urbanizacije *dinamičnost*. Sve neprestano juri, što bržim prometnim sredstvima. Modernom čovjeku inače odgovara pokretljivost. Nije kadar ni dva sata sjediti ili stajati na jednome mjestu, osim ako se pred njim nalazi predmet od interesa (gdje opet dinamika ima prednost). Čovjek teži za *određenim vrednotama*: znanjem, pravdom, uspjehom, sređenijim životom. A evangelizacija je upravo navještaj *apsolutnih vrijednosti* mira i pravde, ljubavi Božje i istine. I ona se kroz cijelu povijest probija u dinamičnu hod, i zato se može i treba uklapati u ovaj suvremeni nepovrativi fenomen urbanizacije, prožimajući ga svojim rješenjima i osmišljenjima. Ne čini nam se situacija beznadnom. Ove naše moderne selidbe u grad mogle bi se, u umanjenju obliku, usporediti s povijesnim seobama naroda. I kao što je Crkva umjela naći svoje mjesto u burnim vremenima naše prošlosti, tako postoji nada, koju mi danas moramo opravdati, da se Crkva u svojoj evangelizacijskoj ulozi snađe i u ovome suvremenom previranju. Odista smo i svjedoci da se poduzimaju mnogi koraci s nadležnih mjesta kako bi se odgovorilo ovim potrebama. Možda bismo ipak željeli da ti koraci idu više »u korak« sa zahtjevima vremena i migrantskog gibanja.

III. Putovi i nositelji evangelizacije

Danas se evangelizator na ovome terenu nalazi ukliješten između nekoliko unakrižnih vatara: s jedne strane osjeća glas savjesti oblikova-

ne prema biblijskoj riječi: »jao meni, ako Evandjelja ne navješćujem« (1. Kor 9, 16), s druge strane rado prihvaća nauku zadnjega Koncila, zasnovanu također na Sv. Pismu, da je vjera posve slobodan čovjekov izraz, i da postoji stvarna mogućnost spasenja ljudi i izvan okvira vidljivoga kršćanstva,⁹ a s treće strane vidi kako neke nadležne vlasti u jednom dijelu društva poprijeko gledaju na vjersku praksu i religioznih ljudi, a kamoli da bi još omogućivale i evangelizaciju neevangeliziranih. Sudbina je riječi Božje da pronalazi sebi putove između ljudskih osjećaja, misli, strasti, zabrana, primanja i neprimanja, da oploduje što se može oploditi. Poznate su one zapreke i smetnje evandeoskom sjemenu koje je Krist spominjao: kamenje, trnje, cesta, ptice, tlo (usp. Mt 13, 3—9, 18—23). No danas ima i novih momenata: teško je evangelizatoru doći do neevangeliziranog svijeta, više puta i iz objektivnih razloga. Ali to su upravo poteškoće za koje smo pozvani da ih rješavamo.

1. *Polazište od čovjeka.* Za evangelizatorskog radnika u prvom je redu potrebno pronaći ono što pomaže evangelizaciji, što je uvjetuje ili je već s njom usklađeno, iako toga ljudi nisu svjesni. Onome tko se daje na taj pothvat upada u oči činjenica kako se danas, i u vjernicima i u nevjernicima, očituje fenomen *traženja smisla života*. Mnogi će ga tražiti u svakidašnjici materijalnih i sjetilnih datosti. Možda će čak govoriti o svome vrhunskom zadovoljstvu. Ali ako su iskreni prema samima sebi, također će uvidjeti da nijedan takav doživljajni momenat ne nosi pečat apsolutnosti prema kojoj ljudsko biće teži po svojoj naravi. Zato se i pokušava nadilaziti tvorna slojevitost i traži osmišljenje životnim pitanjima iznad granica vidljive zbilje. Nakon određenih iskustava u čovjeku se rađa zahtjevnost za *autentičnošću života*. Ovo je osobito važno imati pred očima kad se radi o evangeliziranju mladih koji se nalaze na razmeđi, pred izazovima i ponudama neobično privlačnima, a još nedoživljenima. Može li se u tom smislu ista prikladnije ponuditi mladom čovjeku koji traga za smislom svoje egzistencije od poruke i puta Krista Gospodina koji je došao na ovaj svijet da ljudi »život imaju, u izobilju da ga imaju« (Iv 10, 10), da naša »radost bude potpuna« (Iv 15, 11)?! Kod toga je vrijedno imati na pameti jednu činjenicu: zar se ne događa koji put da se u svome kršćanskome radu ne čudimo kako nas drugi a priori ne poštuju i ne prihvaćaju zaključke za koje su čuli? Počinjemo govoriti ljudima o smislu života, ne koji se njima nameće, već do kojega smo mi u svojoj životnoj putanji doprli. Preskačemo razvojne faze ljudskosti. Nemamo u vidu stepenice, godine i praznine svojih sugovornika, pa čak i naroda. Ne idemo zajedno s njima da vidimo njihove temeljne i stvarne potrebe koje im se stalno vrzaju po glavi i srcu, već mislimo da naš šaraf može pristajati na svaku ljudsku maticu bez ikakvih prilagodbi. Nije dakle evandeoska poruka konfekcijsko odijelo koje se daje čovjeku bez njegova omjeranja i stalnog uraštanja u nj. Evangelizacija je pružanje osloboditeljske Istine i spasonosne Ljubavi koja se prihvaća svjesno i slobodno, pa, prema tome i *odgovorno*.

Općenito je nazočan *osjećaj za drugoga*, za njegove fizičke i moralne potrebe. To očito pokazuju toliki dnevni i godišnji nesretni slučajevi i nepogode: potresi, prometne nesreće, poplave ... Ako čovjek ne može bez sućuti gledati kako ljudi propadaju u vremenitim nepri-

⁹ Usp. *Lumen gentium*, 16; *Gaudium et spes*, 10.

likama, kudikamo će ga više uznemiriti spoznaja da se u mnogim olako uništava onaj vredniji dio čovjekove osobe. Točka usredotočnica, prema kojoj su usmjereni pogledi i djela svih ljudi: i ateizirani i ateiziranih, i evangelizatora i evangeliziranih jest čovjek. I svi uglavnom smatraju da čovjeka shvaćaju i obuhvaćaju na cjelovit način. S evangelizacijskog stajališta *humanizacija* čovjeka jest bezimnna pretpostavka i metoda djelovanja da Kraljevstvo Božje nađe svoje mjesto u srcu ljudskom. Pokazivanje istinske dobrote i ljudskosti, koja ne traži nagradu i plaću od brata čovjeka, osnova je evanđeoske aktivnosti navješćaja Riječi Božje.

Budući da je govor o našim domaćim konkretnim prilikama i putovima evangeliziranja, ovdje bi bilo potrebno spomenuti neka ostvarenja i mogućnosti. Mislimo u prvom redu na prilično razvijenu djelatnost *Karitasa* u Zagrebu,¹⁰ koji širom zemlje pomaže svakoga tko se ukazuje potreban ljudske pomoći. Nema sumnje da se na tom polju *moгу* razviti još jači ogranci po našim krajevima i biskupijama, uz nešto više zajedničke svijesti o ovom dragocjenom putu evangelizacije. Sve više doživljavamo prigovore zbog kršćanske socijalne organiziranosti pomoći u društvu. Poznato je da su dobrotvorne ustanove tijekom stoljeća klijale uglavnom iz kršćanskog krila. To što su danas drugi, tj. društvene institucije dorasle da pod svoju zaštitu preuzmu humanu i socijalnu skrb za ljude, s evangelizacijskog gledišta možemo samo pozdraviti. Ne zaboravimo da i to mogu biti posljedice evanđeoskog kvasca. Moramo ipak konstatirati činjenicu da nama kršćanima nije svejedno ako nas se želi onemogućiti u ovim našim ljudskim i vjerskim poduzetnostima. Bilo bi najidealnije kad bi se društvo brinulo za humanu, a Crkva za evanđeosku stranu čovjeka, ukoliko je uopće dopušteno tako dijeliti ljudsko biće. Međutim, bio bi sigurno velik uspjeh u tome kad bi se mogle uskladiti sve ljudske akcije i ustanove (*Karitas*, *Crveni križ*, *Fond Gladno dijete* ...) na dobrobit svakoga čovjeka.

Uz to se ne može ne istaknuti mnogima često malo poznato *djelo* značajnog broja *redovničkog osoblja* po raznim bolnicama, domovima i drugim socijalnim ustanovama. To neprimjetno i bezimeno djelovanje anonimnih kršćanskih osoba može biti u stvari mnogo plodotvornije od savršenih filozofskih i teoloških teza po našim školama s obzirom na upoznavanje ljudi s Kristom. Kad se postavimo u situaciju da ne zna naša lijeva što čini desna, da ne tražimo svoju osobnu slavu i ciljevitost, onda sa svoje ljudske strane možemo zaista biti na putu da osiguramo uspješnost Evanđelja u drugima. Jer, evangelizacijski posao ne trpi senzaciju i paradu. Neponovljiva je svečana manifestacija Duhova iz početka Crkve. Evanđelje je kao sjeme posijano u zemlju. Sijač nakon obavljena posla odlazi kući i ne zna što će se dogoditi sa sjemenom. Ali kad dođe vrijeme žetvi, može se diviti isklasilu žitu. Ovdje se možemo zapitati: ima li dovoljno ljudi koji bi u našoj Crkvi neupadno i strpljivo djelovati, svjesni da njihov »humanizam« i »horizontalizam« ne ostaju nikada na čistom ljudskom planu, makar im oni ne vidjeli odmah evanđeoske obrise?

Dakle, kad naši ljudi, inovjerci i nevjernici, vide kršćansko nesebično zalaganje za čovjeka, poštovanje vlastitih vrednota, koje u svo-

¹⁰ Usp. prikaz jednog dijela Karitasove djelatnosti usmjerene na spasavanje života neželjene djece u knjižici Lj. MATKOVIĆ, *Da bi i oni živjeli*, GK, Zagreb, 1974.

joj konačnici potječu od Boga, to im može biti povod za razmišljanje o njihovu stavu i odnosu prema Poruci.

Jedan od posebnih putova u ovom našem društvu za evangelizaciju ljudi pruža se *vjernicima-svjetovnjacima* koji su zaposleni u raznim tvornicama i poduzećima. Oni ne nastupaju u ime vjerske organizacije, već kao zakoniti građani, u ime svoga osobnog evanđeoskog osvjedočenja. Ljudi oblikovani na izvorima Kristove nauke koju Crkva naučava, mogu imati neslućeni uspjeh u djelu evangeliziranja svoje okoline. Službenim predstavnicima Crkve, vjere i kršćanstva nije moguće širiti Evanđelje izvan okvira bogoštovnih objekata. A na njih otpada neznatan postotak vjerničkog stanovništva. Biskupi i svećenici sigurno ne smatraju svojim monopolom da druge evangeliziraju. Zato dio njihove odgovornosti prelazi na svjetovnjake koji djeluju po autentičnim smjernicama Učiteljstva. Koncil ističe da se ta obveza »to jače nameće, što premnogi mogu jedino po laicima, koji su im blizu, čuti Evanđelje i upoznati Krista«.¹¹

Na evangelizacijskom polju značajnu ulogu igra i *pisana riječ*, novine ili časopisi. U nas su prije rata bila dva-tri misijska časopisa. Možda su bili obojeni više sentimentalizmom i u čitateljima izazivali pustolovne osjećaje i maštu, ali su svakako vršili određenu zadaću u buđenju misionarske svijesti. Tu se uvijek radilo o misijama koje su zemljopisno daleko od nas. No ljudi mogu biti duhovno »daleko« od nas, iako prostorno veoma blizu.¹² Danas imamo jednu specijaliziranu reviju, *Radosna vijest* u Sarajevu, i više rubrika po drugim novinama i mjesečnicima. Bilo bi vrlo poželjno kad bi *Radosna vijest*, koja ne obiluje napisima posvećenim domaćoj evangelizatorskoj problematici, donosila više članaka koji se tiču nekršćana i nevjernika u ovoj zemlji.¹³

2. *Autentičnost evangelizatora*. Djelo o kojem se govorilo treba ići usporodo s riječju, inače ljudi odmah ukazuju na njihov raskorak i odvrtaču glavu od evangelizatorskog djelatnika i njegova pothvata. Za uspjeh evangelizacije ne bi se smjela ispustiti iz vida dva temeljna svojstva nositelja Evanđelja: *sigurnost unutaršnjeg misaonog uvjerenja* i *vanjsko proživljavanje vjere* koju drugima želi prenijeti. Razumljivo je samo po sebi da svaki prijenosnik Evanđelja može i treba neprestano rasti i razvijati se u istinskoj spoznaji i ljubavi, učeći od drugih i s drugima. Ali, ako on neodgovorno uzdrma svoj vjernički kršćanski ugled idejnom nesigurnošću, trkom za nekim nezrelim podanašljenjem, dovođenjem u pitanje temeljnih istina vjere, neće sigurno zainteresirati druge za Poruku koju želi presaditi na njihovo polje. Teoretska nesigurnost stvara praktičnu. Poznato je da je blago vjere uvijek bilo nošeno u »glinenim sudovima« (2 Kor 4, 7). No ako te posude nisu samo potencijalno lomljive, nego su i prilično okrnjene, šuplje i prazne, kako bi mogle biti privlačne i vrijediti kao znak svjedočanstva? Evanđelje ne treba toliko rječitih propovjednika koliko svjedočkih navjestitelja.

¹¹ *Ad Gentes Divinitus*, 21.

¹² Usp. T. SAGI BUNIĆ, *Moramo li svi biti misionari?* u knjizi *Ali drugog puta nema*, KS, Zagreb, 1969, str. 290.

¹³ Zapaženi su neki članci o odnosima između kršćana i muslimana općenito u svijetu, i to iz pera inozemnih pisaca: *Jedno muslimansko gledište na muslimansko-kršćanski dijalog*, *Radosna vijest*, 1/1972, str. 22; *Religiozna vrijednost muslimanske vjere*, 2/1972, str. 24–26; *Imaju li muslimani i kršćani jedni drugima štogod reći?*, 5/1972, str. 26–27. Iz domaće sredine: *Susret uz Bajram*, 6/1974, str. 26–28.

3. *Božja milost darovana ljudima.* Bitni elemenat koji se ne smije previdjeti na evangelizacijskom polju jest milost koja je već dana ljudima prije evangelizatorova dolaska, i koja je pretpostavka djelovanja i uspjeha. Drugi vatikanski sabor jasno je naglasio da postoji određena *skrivena prisutnost Božja* u svim ljudima.¹⁴ U konačnici, mogli bismo reći da na implicitan način djeluje milost Kristova u svima, izuzev u onima koji je svjesno i izričito odbacuju. Krist je naime opunomoćenik svake milosti, i ona je udijeljena i onima koji deklarativno ne nose njegova imena. Struktura te milosti jest u tome da teži za vanjskim očitovanjem, za sakramentalnošću, nastoji postati eksplicitna, svjestita. Utjelovljena u čovjeku, ne ostaje u dubinama njegove unutarnjosti, već se manifestira i na vanjski način. U ovakvu gledanju pokazuje nam se jasnijom svrha samog djela evangelizacije. Kršćani, imajući pred očima nauku o nazočnosti Božjoj u ljudima, odnosno o milosti Kristovoj u cijelom čovječanstvu,¹⁵ i poštujući prirodni, povijesni i kulturni razvoj ljudi, obično ne donose neevangeliziranim osobama Evanđelje kao apsolutnu novost, budući da je Bog, prethodno njihovoj riječi, posijao sjeme svoje milosti. Evanđelje zapravo *upotpunjuje* ono što ljudi već imaju u sebi u klici i zametku. Zato evangelizatori, tj. svi Kristovi vjernici, uvjereni da je milost Kristova dana njihovim sugovornicima, suradnicima na poslu i u životu na način njima nepoznat, mogu biti puni optimizma i s radošću i poštovanjem otkrivati »klice Riječi« koje se u nekršćanima kriju.¹⁶ Misije omogućuju potpuno osvješćenje čovjeka u stanju u kojem se nalazi. I ako evangelizator nije svjestan ili dovoljno ne cijeni vrednote i elemente istine koji se nalaze i u drugima, ali koje treba očišćene i oslobođene pogubnih utjecaja privoditi njihovu začetku, Kristu,¹⁷ uvijek će biti sklon razočaranju nad svojim ljudskim djelom. Zato je razumljivo da Koncil poziva sve vjernike kršćane neka nastoje upoznati »ljudе među kojima žive i s kojima se susreću, da sami iskrenim i strpljivim dijalogom nauče kakvo je bogatstvo darežljivi Bog udijelio narodima«.¹⁸

IV. Razgovori i susreti s muslimanima i ateistima

Na prethodnim smo stranicama govorili o načinima i subjektima koji prenose Evanđelje, a ovdje bismo se htjeli pobliže upoznati sa šansama i mogućnostima evangelizacije u neevangeliziranim sredinama.

1. *Susreti s muslimanima.* Napominjemo da se ovdje govori o muslimanima u našoj domovini isključivo s vjerskog stajališta. Svima je dobro poznato da je i ljudski i religiozni dodir između kršćana i muslimana kod nas još i danas dobrim dijelom otežan naslagama vjekovnog nesuglasja i nepovjerenja. Ipak, na planu naših ljudskih odnosa i susreta zapreke se sve više uklanjaju. Razbijaju se mnoge predrasude, umanjuje se religiozni fanatizam, ponajviše pojavom selidaba i rastvaranjem vjerski i nacionalno homogenih sredina, kao i vjerskom poukom i s jedne i s druge strane. Više se međusobno poznajemo kao ljudi.

¹⁴ Usp. *Ad Gentes Divinitus*, 9.

¹⁵ *Gaudium et spes*, 10: »A Crkva vjeruje da Krist, koji je za sve umro i uskrsnuo, po svojem Duhu pruža čovjeku svjetlo i snagu da može odgovoriti svom vrhovnom pozivu.

¹⁶ *Ad Gentes Divinitus*, 11.

¹⁷ Usp. *Isto*, br. 9.

¹⁸ *Isto*, br. 11.

Nema sumnje da tome upoznavanju i pozitivnoj promjeni preduvjenja služe i svi oni posjeti, susreti i geste prigodom naših religioznih svečanosti: mladih misa, gradnji bogoštovnih zgrada i drugih raznih proslava. U čitavu poslu ovo su tek početnički koraci, ali kojima je polazište ljudskih odnosa ispravno, jer se »dijalogira ne s filozofskim sustavima ili religijama, nego s ljudima smještenim u ljudsko i religiozno iskustvo.«¹⁹ No, na bazi samih religioznih tema, i dijaloga o njima, za sada nema osobita micanja. Razloge treba tražiti i u prošlosti: kako smo god mi bili nedostatno obaviješteni o sadržaju islama i na temelju takvih upoznavanja smatrali muslimansku religiju nekom karikaturom kršćanstva, možemo pretpostaviti da su i oni isto tako bili površno informirani o kršćanskoj religiji. Tako osobe i obitelji i u kršćanstvu i u islamu stoljećima stoje uz svoje zajednice pričvršćene vezama krvi, tradicije i religije, bez normalne mogućnosti međusobnog poznavanja. A činjenica što je religiozni dijalog s muslimanima u pretpočetničkom stadiju ne pruža li i nama kršćanima priliku da ispitamo svoju savjest. Smijemo li postaviti nekoliko pitanja: koliko ima bogoslova i svećenika koji se bave evangelizacijskom problematikom, studijski i praktično, na ovom terenu? Zašto mi kršćani, katolici i pravoslavci, imamo tako malo stručnjaka za islam, i po našim bogoslovijama i po župama, a u ovoj zemlji živi oko 3 milijuna muslimanskog puka? Kako se islamlologija predaje na našim bogoslovskim školama? Postoji li koja teološka, misijska teza po kojoj bismo mogli bolje upoznati strukturu i dušu islama kao korjenito bogosredišnje religije s osobitim osvrtom na domaće stanje.²⁰ Čekamo da nam iz Rima pošalju kakav dokument da ga prevedemo i da ga — ne čitamo. A na žalost i ovaj jedini službeni dokument o dijalogu između kršćana i muslimana²¹ već nekoliko godina leži nepreveden u našim misijskim i informacijskim središnjicama. Kršćani i muslimani, koji su *teološki* jedni drugima dosta blizu, ovakvim se držanjem *psihološki* još više međusobno udaljuju. Krist je imao poruku i za učena i neuka, i bolesna i zdrava, i Židova i nežidova, domaćega i stranca. Tako i pravi Kristov učenik ima sluha za sve titraje: mjesne, narodne, izgovorene, napisane. Registriramo li one misaone i vjerske značajnosti u naših muslimana? Koliko smo uspjeli unijeti u narod istine koje nas povezuju i po kojima možemo reći jedni drugima da smo braća? Svjesni smo da na tim putovima postoje brda poteškoća i u mentalitetu i u ambijentu. Ali ako želimo biti odgovorni i pred svojom evangelizatorskom savješću i pred poviješću, dužni smo činiti svoj dio, u ovome trenutku, prvi. Možemo li dopustiti da se situacija odvija sama od sebe, kao da se evangelizacija ili islamizacija »propagira« u uglavnom ili čak isključivo ilegalnim metodama, tj. ženidbenim vezama, koje često s religioznog gledišta ne možemo ni blagosloviti ni odobriti jer iz takvih miješanih brakova nema redovito ni očeve ni majčine vjere, već izlaze ili čisti indiferentisti ili neki religiozni polutani kojima se i

¹⁹ Sekretarijat za nekršćane, *Orientations pour un dialogue entre chrétiens et musulmans*, Ancora, Roma 1970³, str. 12.

²⁰ Naš najistaknutiji islamolog, dr. T. JABLANOVIĆ, sarajevski pomoćni biskup, javlja se člancima o muslimanstvu, dotičuci se i domaćih prilika. Evo nekih sastava u kojima se može bolje upoznati islam i stav prema njemu: *Dijalog s muslimanima, Bogoslovska smotra*, 1—2/1967, str. 72—85. *Marijini privilegiji prema islamskim izvorima vjere*, *Obnovljeni život* 6/1971, str. 553—560. Ovaj je članak naišao na vrlo lijep primitak i pohvalu od strane muslimana: usp. *Glasnik Vrh. Islamskog Starješinstva u SFRJ*, Sarajevo, 7-8/1972, str. 378-379. *Islam*, u knjizi *Naša vjera*, informacije za odrasle, uredio dr. Ivan Pavić, Nadbiskup. Ordinarijat, Katehetski odjel, Rijeka, 1973, str. 124-129.

²¹ Usp. bilješku 19.

kršćanstvo i islam ukazuju kao nesavladivi magični labirinti. Imajući u svijesti evanđeosku istinu da se kršćanin rađa »ne od krvi, ni od volje tjelesne, ni od volje muževlje, nego — od Boga« (Iv 1, 13), onda nas mora zaboljeti u dnu duše činjenica da se kršćanstvo danas živi i da postoji u dobroj mjeri kao biološki fenomen.

U nas katolika nadolazi vrijeme i duh, inspiriran Drugim vatikanskim koncilom, po kojem nastojimo biti otvoreni prema svima. Zato nas može veseliti otvorenost sa strane drugih. Mogu samo služiti uspješnu dijalogu priznanja od muslimana, koja su se prije sasvim rijetko mogla čuti, a još manje napisati, da među ne-muslimanima ima dobrih i ispravnih vjernika, koji čine dobra djela i upućuju druge na korisnu aktivnost. Takvima Kur'an izriče najveće priznanje i ubraja ih u odabrane i Bogu ugodne ljude.²²

Postoji čitav skup istina i moralnih i duhovnih vrednota zajedničkih i muslimanima i kršćanima²³ koje bi valjalo njegovati i zajedno proučavati: i radi boljeg međusobnog upoznavanja i u odnosu na valove i navale ateističke propagande koja se jednako usmjeruje i na jedne i na druge. Onaj minimum koji se od nas u ovome povijesnom trenutku traži sastoji se u razvijanju ljudske i religiozne dijaloške svijesti u odnosu na naše susjede i braću muslimane.

2. *Dijalog s ateistima.* Iako će se u praksi više puta čuti kako s marksizmom kao ideologijom, koja u nas svakim danom zahvaća sve više maha, nema dijaloga, već možda samo s pojedinim marksistima, i to posve privatno, ipak stvar moramo cjelovitije zahvatiti.

— Poznata je činjenica da su zakoni o vjerskoj slobodi u ovoj zemlji uglavnom sastavljeni od onih koji obično nisu vjernici.²⁴ I isto je tako činjenica da ti zakoni praktično uživaju mršavu zaštitu na nekim terenima (iz jednostavnog razloga što se više protežira ateizacija društva).²⁵ Ipak i na te bi se zakone kao zakone moglo gledati s određenim optimizmom s obzirom na mogućnost evangelizacije. Imamo pravo postaviti sebi pitanje: iskorištavamo li zaista one mogućnosti koje nam se pružaju unutar ustava — u slobodnu istraživanje, izražavanje i religioznom obogaćenju i sebe i drugih? Ne služe li nam katkada određene norme kao ispričnica za našu neuspješnost i nesnalažljivost? Istina, Evandjelju je onemogućen pristup na radio valove i televizijske ekrane. Pa i u stanovitim sredinama nemoguće je napisati obični oglas, osmrtnicu, s religioznim oznakama. Ali što mi poduzimamo da iskoristimo one mogućnosti koje su pružene u našim katoličkim časopisima i novinama, ne gubeći iz vida objektivne poteškoće izvana? Za pravoga evangelizatora Riječ Božja nije nikada okovana (usp. 2 Tim 2, 9), pa makar on bio u uzama, i makar je moćnici ovoga svijeta ne trpjeli na

²² H. H. DOZO, *Prijevod Kur'ana sa komentarom*, Glasnik Vrh. Isl. Starješinstva fi SFRJ, 11—12/1974, str. 464. Ovo je svakako značajna novost koju čujemo od muslimanskih teologa našega jezika, jer »Postoji udomaćeno mišljenje, da je nagrada za dobro djelo uvjetovana vjerom u Muhameda a. s. kao Božijeg poslanika. Onaj koji ne priznaje Muhameda a. s. neće biti nagrađen za svoja dobra djela, bez obzira što vjeruje u Boga«. *Ondje*, str. 463. 23. 24. 25. usp. na slijedećoj stranici.

²³ Usp. *Nostra Aetate*, 3. T. JABLANOVIĆ, *Dijalog s muslimanima*, BS, 1—2/67, str. 81, 83. Dr. S. DOPPELHAMMER, *Kršćani i islamski svijet*, BS, 2/1965, str. 246—257; A-Th. KHOURY, *Kristologija Korana*, Svesci, 11/1968, str. 26—31.

²⁴ Prijedlozi naših Biskupa na Novi ustav, i fundirani članci o vjerskoj slobodi koje je pisao T. SAGI BUNIĆ u Glasu Koncila, 1973, i objavio u knjizi *Novi Ustav i sloboda vjeroispovijesti*, GK, Zagreb 1973, naišli su na bljed odjek kod zakonodavaca.

²⁵ Vrijedno bi bilo prolistati skoro sve brojeve Glasa Koncila, 1973/74, u kojima se govori o takvim slučajevima, a nigdje ih se skoro ne oprovrgava sa strane nadležnih organa.

žicama svoje vlasti. Naša se nespretnost očituje i ondje gdje kao zajednica podanički promatramo kako nam u praksi racioniraju slobodu oni koji je na papiru obilato daju. U sklopu ovih pitanja osobito su značajna dva čina našega Episkopata. Vjerojatno nismo nikada imali takvu mogućnost da se riječ o istinskoj vjerskoj slobodi, koja je pretpostavka evangelizaciji, osjeti u zakonodavstvu ove zemlje kao u Prijedlogu naših biskupa za vjerske slobode u Novom ustavu.²⁶ I vjerojatno nije nikada na ovom našem području s mjerodavnog mjesta odjeknula Poruka Biskupske Konferencije javnosti kao pretprošle godine.²⁷ Iako su ovi glasovi ostali naizvan kao savršeno smišljeni Pavlov govor Atenjanima — bez uspjeha, oni će ipak ostati kao odraz i znak evangelizacijske svijesti našega vremena. U nas postaje običaj da se s potpisnicima takvih poruka i prijedloga obračunavaju na političkom poligonu pojedini novinari, držeći valjda da slične sugestije nose određene vlastoljubive implikacije. Međutim, Katoličkoj Crkvi nije uopće stalo do toga da je svijet gleda kao neku silovitu *organizaciju*, po uzoru na jake ovzemaljske snage, već u prvome redu želi navesti ljude na to da u njoj vide živi *organizam* spasenja koji već dvije tisuće godina lista, cvjeta, pomlađuje se, oplođuje u vjeri, u Duhu Svetom, u snazi Božjoj.²⁸

— Posebnu pažnju u vezi s dijalogom valja usredotočiti na činjenicu da ima određen broj domaćih mislitelja, s više manje marksističkim predznakom, koji, bez obzira na kršćanstvo, iznose stanovite humane, moralne, filozofske i metafizičke postavke, koje su spojive s kršćanskim svjetonazorom i usmjerljive k evanđeoskim izvorima.²⁹ Bio bi sigurno propust s naše strane ne vidjeti u sličnim djelima i potezima pravi izazov i priliku za iskren i otvoren dijalog. Osjećamo pravu potrebu za mnogo više teoloških i filozofskih teza ili barem sinteza onih pozitivnih misli koje struje među našim sunarodnjacima i zemljacima, posebno u spisima marksističkog karaktera.³⁰ Umjesno je stoga upitati se: posvećujemo li u svojim školama dostatno pozornosti takvim pojavama — njihovu proučavanju, razvoju i usmjerenju? Zar bismo mogli reći da je ispunjen prostor i vrijeme u pisanju i objavljivanju takvih radova? Nikome sigurno ne bi bilo nemilo da ga se bilo gdje recenzira i otkrije u pravom svjetlu u kojem se i sam želi predstaviti cjelokupnoj javnosti. Ljudi možda više puta zaziru od toga, iz najrazličitijih razloga. Ali onda bismo morali priznati da se tako više postavljaju negoli dižu zapreke Evandjelju. Jer, pogreške i eventualni promašaji u takvim pokušajima dali bi se lakše ispričati zbog kompleksnosti situacije, negoli propusti kojima lako popuštamo.

²⁶ Usp. Glas Koncila, 19/1973, str. 3—4.

²⁷ Usp. Glas Koncila, 22/1973, str. 3—5.

²⁸ Osobito značajnu ulogu u tom smislu u našoj Crkvi vodi Glas Koncila koji u svojim komentarima, tribinama, dopisima i pojedinim programatskim člancima razbistruje pojmove i u vjernicima i u nevjernicima.

²⁹ Usp. V. BAJŠIĆ, *Na rubovima Crkve i civilizacije*, KS, Zagreb 1972, str. 247—338; F. FRANIC, *Putovi dijaloga*, Crkva u svijetu, Split, 1973, str. 125—144. ISTI, *Težnja za apsolutnim*, u Crkvi u svijetu, 4/1974, str. 374—376. Usp. također A. KATALINIĆ, *Ontologijska podloga za dijalog s ateistima*, u *Obnovljeni život*, 1/1972, str. 56—64. U *Glasu Koncila* kroz 1972. godinu T. ŠAGI BUNIĆ u nizu napisa pod naslovom *Sadašnji trenutak dijaloga između katolika i komunistu u Jugoslaviji* dijalogizirao je s više istaknutih domaćih javnih djelatnika sugerirajući i obrađujući više dijaloških tema: samouravljanje, polje društvenih komunikacija, briga za ekonomsku emigraciju, nacionalno pitanje, kulturna baština, jezik, revolucija itd.

³⁰ Usp. T. VEREŠ, *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom*, *Obn. život*, Zagreb 1973.

V. Zaključne misli

Razdoblje od prva tri stoljeća za kršćanstvo je predstavljalo sa strane javnoga mnijenja i vlasti jedno od najkritičnijih vremena u povijesti: javni progoni, masovni pokolji, prevjeravanja i mučeništva bila su na dnevnom redu. Upravo u tom periodu Crkva je pokazala svoju najdublju žilavost i živahnost: dosegla je do kraja carstva, prodrla u najviše slojeve puka i znanstvenih foruma, izborila pravo javnosti i preobrazila društvo. Međutim, kad je nastupila konstantinska era cezaropapizma, suradnje Crkve i države, koja je stoljećima trajala, a tragovi joj se još i danas ponegdje osjećaju, kršćanstvo nije pokazivalo onakvu životnu snalažljivost i dinamičnost. U takvu društvenom uređenju poneki su crkveni krugovi više očitovali neko sluganstvo prema vlastodržiteljima, negoli što su bili evanđeoski svjetlonoše. I zato nam se čini jasnim da ucjepljenju Evanđelja u povijesne epohe, kulture i ljude više odgovara dijaloško-dijalektička metoda nego povlašten položaj njegovih pobornika u određenim socijalnim sistemima.

Evanđelje se ne želi služiti nikakvim prisilnim sredstvima, ni ovsvjetskim silama. Ako se slobodno ne nudi i slobodno ne prima, nije Evanđelje. I zato se valja nadati da se evanđeoska riječ u ovoj našoj sredini proklamira i prima u punoj osobnoj i društvenoj slobodi. Evanđelje upravo ide protiv neljudskih postupaka sile, mržnje, razdora i nebratstva. Činjenica je da se Crkva u ovome socijalističkom društvu uspješno snalazi i otkriva svoju izvornu zadaću i ulogu motreći ljude kao glas povijesti koji vapije za otkupljenjem, oslobođenjem i razotuđenjem. Ona drži da ponudom svoga božanskoga bogatstva može i mora pridonijeti potpunom čovjekovu usavršenju. Poput Krista, koji se utjelovio i upovijestio, uzevši od čovjeka sve vrednote i davši čovjeku svoj nebeski dar, tako se i njegova Crkva želi utjeloviti u svaku sredinu i kulturu, dakle i socijalističku, primajući od nje vrijednosti za koje se ljudi zalažu, napose glasno propagirani humanizam, i dajući ovome društvu svoje blago: naslijeđeno i suvremeno, osobito ono njezino specifično: kvasac Evanđelja »koji bijaše u ljudskoj povijesti — pa i na vremenitom području — kvasac slobode i napretka, i uvijek se očituje kao kvasac bratstva, jedinstva i mira«. ³¹

Bez obzira na to koliko je proces islamizacije domaćeg pučanstva tekao milom koliko silom, željeli bismo istaknuti da je nastupio period u kojem naša pokoljenja ne kane okretati glave prema prošlosti i njezinim problemima. Ako su naši stari zeleno grožđe jeli, ne moraju nama zbog toga zubi trnuti. Želimo razumjeti današnje vrijeme — kao produkt prošlosti, živjeti sadašnji povijesni čas, stvarati bolju budućnost da ne budemo krivci za ono što će iza nas doći. Zato stojimo otvoreni i za humane i za religiozne susrete i dijalog prema susjedima muslimanima, spremni uvažavati njihove ljudske i vjerske vrednote, ali isto tako voljni ponuditi darove spasenja koje je Krist Gospodin ostavio Crkvi svojoj.

Pavao, uzornik misionara i misiologa, znao je iskoristiti u svome misionarskom govoru, također uzoru evangelizatorskog govora: i pjesnički, i filozofski, i estetski, i graditeljski, i religiozni, i nereligiozni

³¹ *Ad Gentes Divinitus*, 8.

momenat u Ateni da navijesti Kristovo Evanđelje koje je pokušao nalamiti na svu onu grčku prirodnu razbujalost i nabreklost. Nalazimo se u vremenu u kojem se sve mijenja, previre, traži i taloži. I mi smo kršćani, na našem tlu, pozvani na to da uviđamo one dobre elemente u suvremenim izdancima ljudskoga duha, da izlučujemo pozitivne i prihvatljive izričaje i misli, te ih ugrađujemo u vebno djelo evangelizacije. Ali kako danas nije moguće, zbog raznolikosti i nepreglednosti rezultata ljudske aktivnosti, imati jednoga sveznadara i sintetičara, potrebno je okupljati ekipe ljudi da obavljaju takve zadatke, a u svim vjernicima buditi svijest o njihovoj odgovornosti evangeliziranja.

Crkva živi i radi u uvjerenju da je njezin Tvorac, Krist Gospodin — *Svjetlo naroda*, svjetlo što prosvjetljuje svakoga čovjeka koji dolazi na ovaj svijet (usp. Iv 1, 9), a ona je *znak uzdignut među narodima*, svjesna prethodnica pozemljara koji su se, svjesno ili nesvjesno, zaputili u svome povijesnom hodu prema vječnoj Domovini.

SUMMARIUM

Conscientia de necessitate dilatationis Evangelii intra territorium huiusce status, speciatim in compage croatici idiomatis, in dies crescit tum ob evangelizandorum incrementum cum ob profundiorum Christi Ecclesae cognitionem qua evangelizatrix. Auctor viam nondum prorsus *tritam aggreditur in detegendis valoribus quos homines nostri aevi in semetipsis nanciscuntur sub grassante processu saecularizationis et rurbanizationis*. Semitae in disseminatione Evangelii in nostris rerum adiunctis iam susceptae sunt per actus charitatis, per scripta missionalia necnon in navitate christianorum regularium et laicorum in institutionibus et impresis publicis humano operi devotis. Praeconium evangelicae fidei non solum episcopis et presbyteris incumbit verum etiam cunctis christifidelibus. Finis totius huiusmodi actuositatis in eo ponitur ut fulgore veritatis et gratiae, sc. germina Verbi, sparsa apud homines non christianos, musulmanos et atheos, solerter perspiciantur et ad plenam explicitationem enucleentur. Neglectis brachii saecularis privilegis et quocumque proselytismi ramo abscisso, in integra libertate sociali ac personali, catholici methodum dialogi et occursum humano religiosorum, iam inchoatorum, prosequi enixe exoptant, cum ista naturae, personae et religiositati hominis maxime conveniat.